

Konunun videosunu

tariheglencesi

adlı

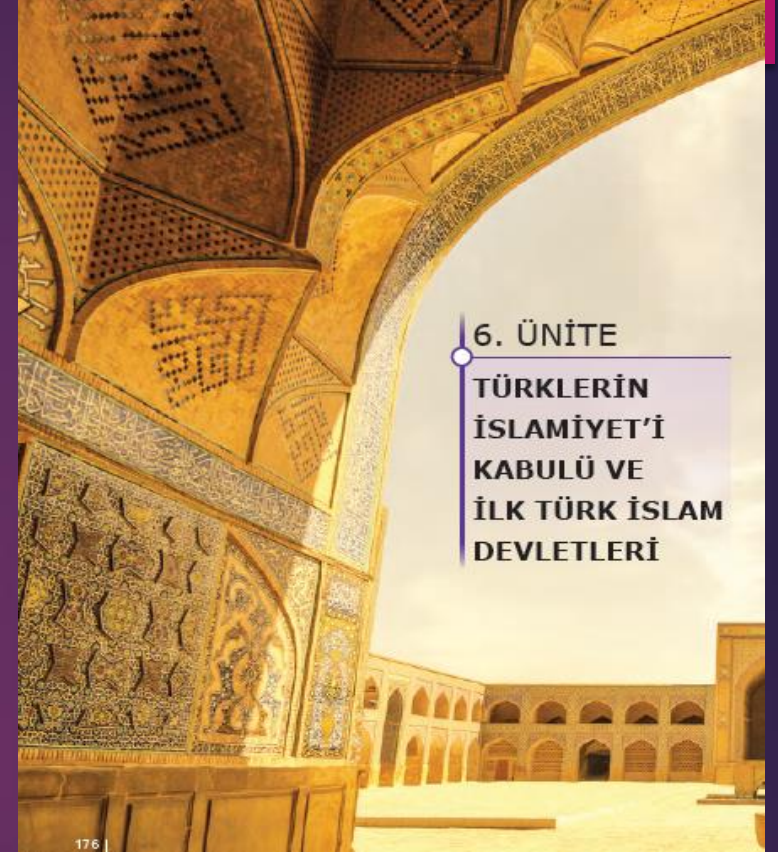
You Tube

kanalından

seyredebilirsiniz.

TARİH 9

ARİF ÖZBEYLİ

www.tariheglencesi.com

6.5. BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NDE YÖNETİM VE TOPLUM YAPISI

- İslamiyet'ten önceki Türk devlet geleneğinde olduğu gibi Büyük Selçuklu Devleti'nde de ülke, **hükümdar ailesinin ortak malı kabul edilmiştir**. Selçuklularda devletin tek temsilcisi sultandır. Töre ve yasaya aykırı olmamak şartıyla her hususta mutlak hâkim olan hükümdar, **hiçbir zaman kutsal ve sorumsuz değildir**.

- İlk Türk devletlerindeki **kut anlayışı**
- Selçuklularda da devam etmiştir. Buna göre hükümdarın emretme yetkisini doğrudan Allah'tan aldığına ve Allah adına hüküm sürdüğüne inanılmıştır. Sultan, halkının itaatine karşılık, onların huzur ve güvenliğini temin ederek halkına hizmet etmektedir. Sultanlar, tarafından yayınlanan **fermanlar kanun** niteliğindedir ve **halk bu fermanlara** uymak zorundaydı.

- Büyük Selçuklu Devleti'nde sultan adına **para** bastırılır, fermanlara **tuğrası** çekilir ve ülkenin her tarafında adına **hutbe** okunurdu. Savaşlarda ve gezilerde hükümdarın başının üstünde **çetr** tutulurdu. Ayrıca namaz vakitlerinde **nevbet** çalınırdı.

Çetr-Saltanat Şemsiyesi

Nevbet- Bando

- En üst kademesinde sultanın bulunduğu Selçuklu devlet teşkilatı; **saray, hükümet, adliye ve ordu** unsurlarından oluşmuştur. Hükümdar, ailesi ve maiyeti ile birlikte **sarayda yaşardı**. Hükümdarın şahsına bağlı olan saray, aynı zamanda devletin yönetildiği yerdirdi. Saray teşkilatında **çaşnigir, candar, camedar** gibi çeşitli görevliler yer alırdı. Saray teşkilatında çalışanların başında olan ve onları denetleyen kişiye "**hâcibü'l - hüccâb**" denirdi.

- Büyük Selçuklularda bütün devlet işleri “**Büyük Divan**” tarafından yürütülürdü. “Divan-ı Saltanat” da denilen Büyük Divan’ın başında **vezir** bulunurdu. Vezir, sultandan sonra divanın en büyük görevlisi ve onun mutlak vekiliydi. Selçuklularda, Büyük Divan’a bağlı **dört divan** daha vardı. Bunlar; **devletin iç ve dış yazışmalarını yapan Divan-ı İnşa (tuğra)**, bütün **mali** işlerinden sorumlu olan **Divan-ı İstifa**, mali ve idari işleri **teftiş** eden **Divan-ı İşraf** ve devletin **askerî** işleriyle ilgilenen **Divan-ı Arz**’dı.

- Ayrıca Büyük Divan'a bağılı olmayan **posta ve haberleşmeden** sorumlu **Divan-ı Berid**, adalet işlerinden sorumlu **Divan-ı Mezalim** ve hatunun emrinde hizmet veren **Divan-ı Hatun** gibi divanlar bulunurdu.

- Selçuklu adalet teşkilatı diğer Türk-İslam devletlerindeki gibi **şer'i ve örfi hukuk** olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Şer'i hukuk sisteminde, davalara kadılar bakardı. Din ile ilgili bütün işlerde yetkili olan **kadılar evlenme ve boşanma işlemleri, nafaka, miras ve alacak davalarına bakarlar ayrıca noter vazifesi görürler ve vakıfları yönetirlerdi**. Kadıların başına **kadiü'l-kudat** denilir ve sultan tarafından tayin edilirdi. **Örfi hukuk** sisteminde davalara **emir-i dad** bakardı. Asayiş bozan ve kanunlara itaat etmeyenler örfi hukuka göre yargılanırdı. Bugünkü adalet bakanı gibi olan **emir-i dad**, gerektiğinde tutuklamalarda bulunabilirdi. Siyasi suçlar sultanın başkanlığındaki mahkeme olan **Divan-ı Mezalim**'de hükme bağlanırdı.

Büyük Selçuklu Devleti'nde Ordu

Hassa Ordusunda, askerlik için ayrılan çocuklar belirli merkezlerde yetiştirilir, sultanlar Hassa Birliklerini burada yetişen askerler arasından seçerlerdi.

İkta Askerleri;
Tarihte ilk defa Hz.Ömer Döneminde uygulandı.
BU SİSTEMİN FAYDASI MASRAFA YAPMADAN ASKER YETİŞTİRİLİRDİ AYRICA BULUNDUKLARI YERLERİN GÜVENLİĞİNİ DE KORUYORLARDI.

Gulamân-ı saray askerleri çeşitli milletlerden seçilirdi. Bunlar senede dört defa maaş alırlardı.
Gulam Sistemi ilk defa Gaznelilerde uygulanmıştır.

Eyalet askerleri; Şehzadelerin ve valilerin yönetimindeki askerlerdi.
Gönüllüler, Ücretliler

Türkmen birlikleri; Göçebe Türkmen boylarının savaş anında orduya katılmaları ile oluşan birliklerdi.

- Büyük Selçuklu Devleti, özellikle Sultan Melikşah Dönemi'nde Orta Çağ'ın en büyük askerî gücü hâline gelmişti. Devletin kuruluşu sırasında rol oynayan Türkmenler zamanla ordudan tasfiye edilmiş ve yerleri gulam sistemine göre yetişmiş askerler getirilmiştir.

Yatağan Kılıcı

Savaş Baltası

Mızrak

Okveyay

Topuz (Gürz)

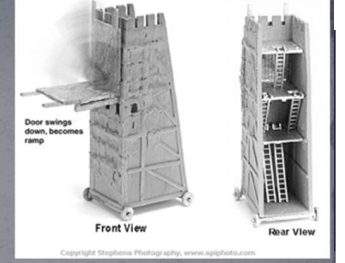
www.tariheglencesi.com

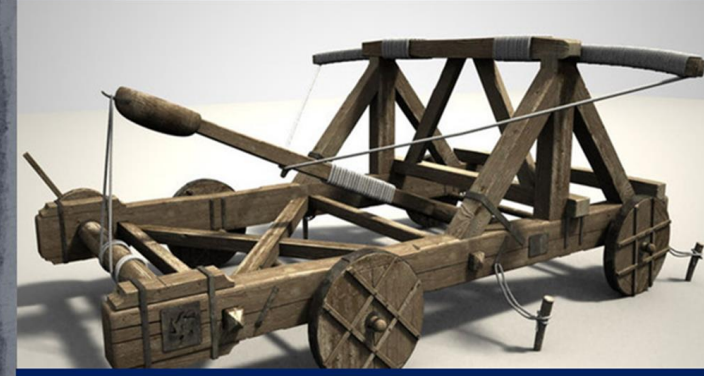
Kalkan

Koçbaşı

Front View Rear View

Arrade (Küçük Taş Atan), Mancınık (Büyük Taş Atan)

Kule

- Ordunun çoğunluğu süvarilerden oluşurdu. Savaşlarda kendi yaptıkları ok, yay, kılıç, kalkan, mızrak ve hançer gibi hafif silahlar; kuşatmalarda da arrade (hafif taşlar atan silah) ve mancınık gibi ağır silah kullanırlardı.

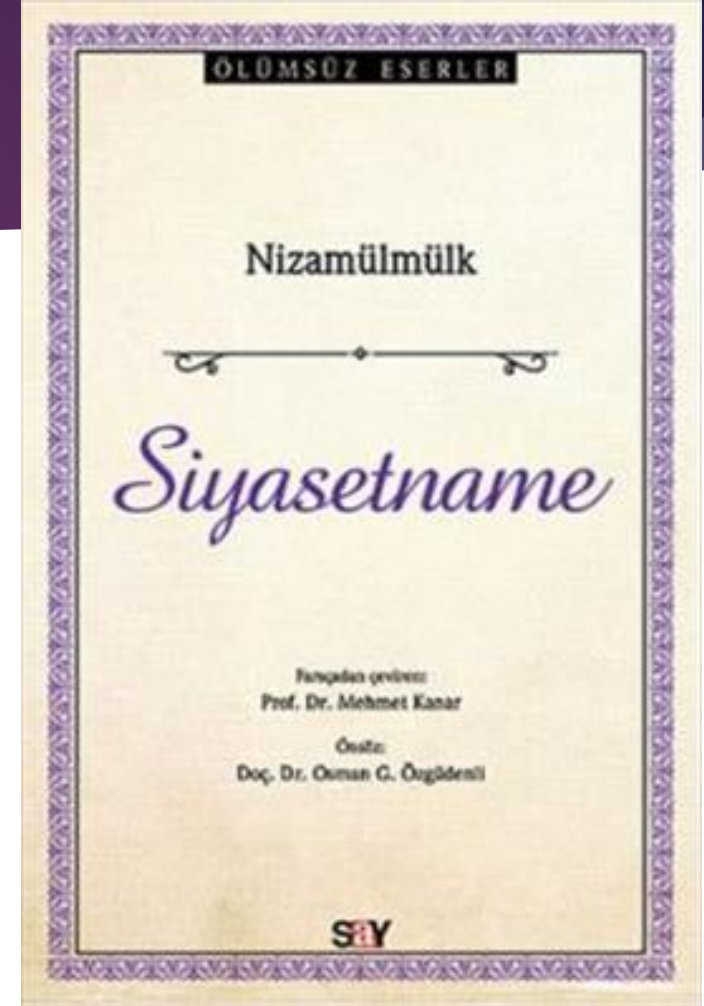

- Ordu savaş sırasında; **merkez, sağ kol, sol kol, öncü ve artçı** şeklinde tertiplenirdi. Orduya harekât esnasında **sultan veya vezir**, emir verirdi.

- Horasan merkezli kurulan Büyük Selçuklu Devleti, **Türkler ve İranlılar** olmak üzere başlıca iki gruptan oluşuyordu. Bu yüzden devlet teşkilatında iki grubun da etkisi görülürdü. Selçuklularda vezirlik kurumunda **Abbasi, Sasani ve Gazne** tesiri vardı. Devletin **mülki** teşkilatına **İranlılar**, **askerî teşkilatına Türkler** hâkim olmuştur. Böylece Selçuklu devlet teşkilatlanmasında **İslam-İran** geleneği de yer almıştır.

- Nizamülmülk'ün, *Siyasetname* adlı eserine göre Selçuklularda hükûmet teşkilatı ve ordu kurulurken İslam-İran geleneği esas alınmıştır. Bu gelenek Selçuklulardan sonraki Türk-İslam devletlerine de örnek olmuştur. Selçuklularda devlet teşkilatında İran etkisi görülmesine karşın; atabey, subaşı, tuğra, çavuş gibi teşkilatla ilgili Türkçe terimler kullanılmıştır.

► **Nizamiye Medreseleri**

- **Tuğrul Bey'in 1055 Bağdat Seferi** sonrasında Selçuklular Sünni liderliğini üstlenmiştir. Sünni inancın ortadan kalkması amacıyla yıkıcı faaliyetlerde bulunan **Fâtımiler** için artık hedef Büyük Selçuklu Devleti olmuştur. **Fâtımiler, Şii propaganda faaliyetleri** yoluyla Selçuklu ülkesi içerisinde **Bâtınilerin** ortaya çıkışında etkili olmuştur. **Bâtıniler** Şii propagandası yapıp kendi düşüncelerine engel olarak gördükleri önemli Selçuklu âlim ve yöneticilerine suikastler düzenlemiştir. **Bâtınilerin yıkıcı faaliyetleri yüzünden insanlar öldürülmüş ve toplum düzeni bozulmuştur.**

- **Fâtımi ve Bâtınilerin** yıkıcı faaliyetlerinin İslam dünyası için büyük bir tehlike olduğunu anlayan Büyük Selçuklu Devleti Sünni medreseler kurmaya karar vermiştir.
- Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan Alp Arslan ve veziri **Nizâmülmülk** yıkıcı ve bölücü unsurlarla mücadele etmek, Sünni düşünceyi yaymak amacıyla devlet politikasını belirleyerek **Nizamiye Medreselerini** kurmuştur. İlki Nişabur'da daha sonra Bağdat ve diğer önemli şehirlerde açılan Nizamiye Medreselerinde öğrencilerin **yeme, içme, barınma, kütüphane, ibadet, temizlik ve ders araçları** gibi bütün ihtiyaçları karşılanmıştır.

- Zengin vakıf gelirleriyle desteklenen **Nizamiye Medreseleri**, mükemmel bir şekilde inşa edilen yapısı ve verdiği kaliteli eğitimle daha sonra kurulan medreselere örnek olmuştur.
- Nizamiye Medreselerinde **İmam Gazalî** başta olmak üzere önemli müderrisler görev yapmıştır. **Nizâmülmülk**, Büyük Selçuklu sarayında danışman olarak çalışan Gazalî'yi “**Şerefü'l- ümme**” unvanı **vererek Bağdat Nizamiye Medresesi'ne müderris olarak atamıştır.**

► Büyük Selçuklu Devleti'nde Kùltür ve Medeniyet

- Türk İslam medeniyeti içerisinde eğitim ve öğretim faaliyetleri bakımından Büyük Selçuklu Devleti Dönemi, bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Daha önceleri düzensiz bir biçimde yapılan eğitim ve öğretim faaliyetleri **Sultan Alp Arslan** zamanında belli bir programla sistemli hâle getirilerek devlet himayesi ile verilmeye başlanmıştır. **Büyük ilim ocakları olan medreselerde en tanınmış bilgin ve fikir adamları müderris olarak görevlendirilmiştir.**

- **Zengin kütüphanelerle** donatılmış olan medreselerde öğrencilere aylık maaş verilmiş ve onlara her türlü ihtiyaçları karşılanmıştı. Büyük Selçuklu Devleti ortaya koyduğu sistemli eğitim politikasını medreselerde uygulayarak insanlığın geleceğini inşa eden ilmi koruma altına almış, yükseltmiş ve yaymıştır.

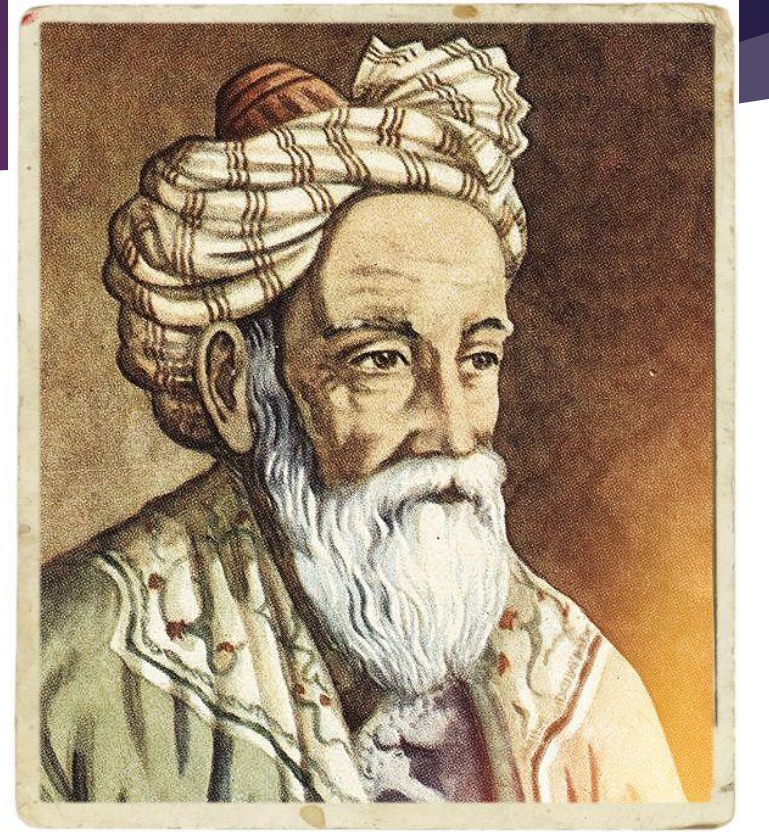
- Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'nde açılan medreselerin programlarında İslami bilimlerle birlikte **matematik, astronomi, felsefe, fizik, tıp, tarih, edebiyat** gibi **akli bilimler** de yer almıştır. İslami bilimlerde Eş-Şirazî, Cüveynî, Gazzalî ve Er-Razî gibi âlimlerle birlikte diğer bilimlerde de önemli âlimler yetişmiştir. Özellikle matematik bilimi Selçuklular Devri'nde yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

- Astronomi bilimi medreselerde verildiği gibi özellikle rasathanelerde de verilmişti. **Sultan Melikşah** büyük harcamalar yaparak **İsfahan ve Bağdat**'ta **rasathaneler** kurdurmuştu. Devrin en önemli **matematik ve astronomi âlimleri**; **Ömer Hayyam, İsfizârî, El-Vâsıfî**'dir. El-Hazini Büyük Selçuklu Devleti'nin enlem ve boylamlarını gösteren "**Zîc-i Sencerî**"'yi hazırlamıştır.

- Selçuklu Dönemi âlimlerince de üstünlüğü kabul edilen **felsefe** bilminde **Muhammed bin Ahmed Beyhakî**, matematik ve **astronomi** bilimiyle ilgili de çalışmalar yapmıştır. **Fizik bilminde El Savi önemli** eserler yazmıştır. Tıp eğitimi sadece medreselerle sınırlandırılmamış devrin hastanelerinde de verilmiştir. **Tıp** alanında **Sabur b. Sehl, İbnü't Tilmiz ve Ebu Said Muhammed bin Ali** gibi ünlü hekimler yetişmiştir.

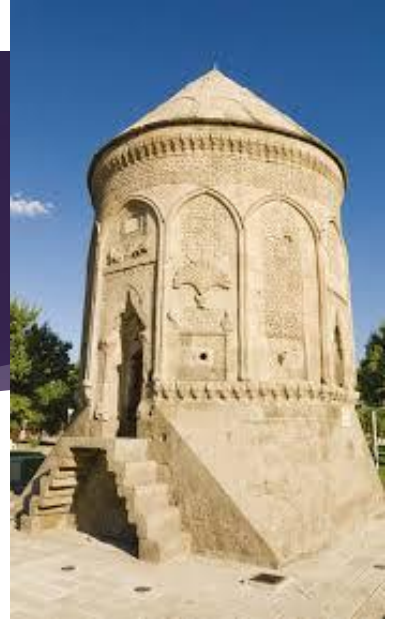
- Daha önceki Türk hükümdarları gibi Selçuklu sultanları da tarih bilimini sevmiş ve gelişmesi için teşvik edici olmuştur. Selçukluların kökenini anlatan anonim eser “Meliknâme” ve “Ebu Tahir-i Hatuni'nin Tarih-i Al-i Selçuk” dönemin önemli eserlerdir.
- Selçuklu sultan ve melikleri şiir ve edebiyatla yakından ilgilenmiştir. Selçuklularda resmî dilin Farsça olması dolayısıyla edebiyatta Farsça kullanılmıştır. Emir Muizzi, Ömer Hayyam, Enveri, Ezraki dönemin ünlü edipleridir.

Ömer Hayyam

- Büyük Selçukluların sanata getirdiği yenilikler; **Nizamiye Medreseleriyle medrese mimarisi ilk şeklini almıştır.**
- Girintili duvarları ve büyük avlu yapısıyla ilk defa **medrese camiler** yapılmıştır.
- İsfahan'da bulunan Melikşah tarafından inşa edilen **Mescid-i Camisi**'nin planı Irak, İran ve Türkistan'da da uygulanmıştır. Çini ile kaplı çok köşeli çatıları ve üzerlerindeki göz alıcı kumaş süslemeleriyle **kümbetler** Selçuklu mimarisinin en önemli eserleridir.

Kümbet

İsfahan Mescid-i Cuması

- Yüksek, silindirik, yivli, ince minare şekli Selçukluların İslam dünyasına bir diğer hediyesidir. Selçuklu kabartma heykel sanatının günümüze kadar ulaşan en önemli eseri, Rey'de saray hayatını anlatan stuk panodur. Yapılarda pencerelerin katlar hâlde sıralanması, sivri kemerler, kubbelerde Türk üçgeni denen tekniğin uygulanması, mihrabın dikdörtgen ve beş köşeli olması Selçuklu sanatının özellikleri arasında yer almıştır.

Sultan Sencer Türbesi

- Selçuklular süsleme, kitabe, hat, minyatür, tezhip, halı, kilim ve çini gibi diğer sanat alanlarında da değerli ürünler ortaya koymuştur. Selçuklular kendine has üsluplarıyla **Selçuklu kufisi, sülüsü ve nesihi** gibi hat türleri ortaya çıkarmış ve bunları abidevi eserlerde uygulamıştır. Ayrıca bozkır kültürünü gösteren **kuş, ejderha, boğa ve çift başlı kartal** gibi hayvan tasvirlerinin yer aldığı kabartmalarla yapılar süslenmiştir.

► Türk müziği Büyük Selçuklu Dönemi'nde orduda, sarayda, obalarda **tasavvufun yayılması** sonucu müzik ve semanın ayinlere girmesiyle tekkelerde gelişme imkânı bulmuştur. Askerî müzik sultanların gücünü göstermekte olup sultanların kapılarında **beş nevbet**, meliklerde ise **üç nevbet** çalınmıştır. **Askerî müzik** dışında günlük eğlenceler, düğün, bayram şenlikleri, merasimlerde çeşitli oyunlar eşliğinde müziğin toplum hayatında önemli bir yeri olmuştur. **Kopuz, Türk tanburu, Türk borusu, Türk neyi ve bağlama** önemli Türk müziği aletleriydi.

► Kopuz

tariheglencesi

Kanalımıza abone olarak destek olabilirsiniz.